

Kan Luther frigjøre til

Har Luther og hans teologi noe å bidra med i forholdet til diakoni og tjeneste? Hvordan har Luther og reformasjonen omformet samfunnet? Hvilke fenomener i dagens verden kan kalles spesielt "lutherske"? Det er spørsmål som opptar oss når vi markerer at det i år er 450 år siden Luthers død.

AV GUNNAR HEIENE,
MENIGHETSAKULTETET

Luther som forløper for diakonien blir understreket av en av de mest kjente Luther-forskere i dette århundret, Karl Holl. Holl ser Luther i nær sammenheng med nytiden. Pdes. er evangeliet og Gudsriket totalt forskjellig fra denne verden. Pdas. er det likevel et bestemt "kultur mål" i Luthers teologi. Selv om den verdslige kultur er underordnet Guds rike, så skal den kristne kjærligheten være i virksomhet i verden. Den kristne kjærlighet skal påvirke menneskene og fellesskapet. Kulturens sanne oppgave ligger ifølge Luther i mennesket selv, men ikke bare i mennesket som enkeltindivid, men i forholdet

mellom mennesker, altså i fellesskapet.

Det ene aspektet som blir fremhevet her, er Luthers personlighetsbegrep og den ansvarsfølelse som ligger i dette. Luthers rettferdiggjørelseslære og tanken om kristenmenneskets frihet fører til en frigjøring av ansvarlighet og skapende krefter som får positive følger for den enkelte og for fellesskapet, ifølge Holls Luthertolkning. Den som er frigjort i Kristus, arbeider ifølge Luther av indre lyst, og derfor er den lutherske kalletikken en direkte følge av det sentrale rettferdiggjørelsesbudskapet.

"Tre og syv bør ikke være ti, de er ti. På samme måten med den som er rettferdig. Han bør ikke leve rett og gjøre godt, nei, han lever rett og gjør godt."

Men også fellesskapsbegrepet har sitt særpreg hos Luther, og det ser vi i hans kirkeforståelse, som ifølge Luther bygger på tanken om et fellesskap mellom frigjorte mennesker som er ført sammen gjennom Guds ord, uten tvang. Alle har rett til å føle seg som lem av fellesskapet, og plikt til å virke som det.

Det er på denne bakgrunn at Luther kan fremheve nestekjærlighetsbudet som det grunnleggende bud for fellesskapet. Både Luthers oppfatning av den ansvarlige, frigjorte person og av fellesskapet, især det kirkelige fellesskapet som formidler av nestekjærlighet, peker i retning av at den diakonale dimensjonen ved kristenlivet blir fremhevet. Nestekjærligheten skal altså bestemme strukturen for den synlige kirke, og det samme gjelder for staten og det politiske fellesskap. Staten er ikke et mål i seg selv, bare et middel for et høyere formål.

"Nestekjærlighet akter ikke sitt eget, ser ikke på om noen er stor eller liten, men ser på hva som er nyttige og nødvendige gjerninger for nesten og menigheten."

Denne forståelsen av nestekjærligheten som konstituerende for fellesskapet fikk blant annet konsekvenser for Luthers syn på økonomiske spørsmål. Hans skepsis overfor pengeøkonomien og rentesystemet er vel kjent. Å låne ut penger uten renter holdt han for å være en kristenplikt, forutsatt at en selv hadde overskudd og mulighet for det, og at den andre ikke var arbeidssky.

Det er mange belegg for at Luther fremhevet forpliktelsen til diakonalt arbeid og omsorg overfor trengende. Ofte viste han til ordet fra 5 Mos 15,4 ("Det skulle ikke finnes noen fattige hos deg") som mål for en planmessig fattigpleie. I forhold til den tradisjonelle fattigpleie i den katolske kirke og i datidens byer er Luthers tanker et framskritt, ikke minst fordi Luther her tenkte mer helhetlig og planmessig enn den tradisjonelle fattigpleie, som konsentrerte seg om å gi almisser til de aller nederste lag i befolkningen. Luther var også opptatt av andre svake

**"DEN SOM VIL GJØRE GODT, MÅ
GJØRE DET PÅ EN ØDSEL MÅTE."**

MARTIN LUTHER

grupper og av å forebygge nød, blant annet gjennom sosiale tiltak for å hindre kapitalen i å ta over styringen. Blant annet la han vekt på at full økonomisk frihet ville føre til at de økonomisk svakere ville bli undertrykket. Gjennom såkalte "felleskasser" var han opptatt av å gi støtte for eksempel til kapitalsvake hånd-

diakonalt engasjement?

verkere.

Luther tenkte seg at forvaltningen av felleskassen skulle skje gjennom et samarbeid mellom kirke og øvrighet, men det ble aldri opprettet noe eget kirkelig embete for å ta seg av denne oppgaven. Enkelte steder, som i Hessen og Würtemberg, ble tittelen "diakon" brukt, men bare som et navn, uten noen realitet bak. I stedet ble forvaltningen overlatt til de borgerlige myndigheter, og selv om de samtidig skulle føle seg som redskaper for kirken, ble det i praksis liten kontakt mellom menighetene og dette omsorgsarbeidet. Et annet problem var at det ble stilt lite midler til rådighet for det diakonale arbeid, slik

at det stort sett måtte basere seg på offer og almisser, i liten grad på kirkegodset.

Calvin greide derimot å institusjonalisere diakonien, blant annet ved at han regnet diakonatet med til embetet. I Genève ble en mer integrert diakoni, med samarbeid mellom kirken og byens myndigheter, opprettet, og denne modellen fikk betydning for flere av de land som mottok innflytelse fra calvinismen,

for eksempel Frankrike, Nederland og Skottland.

Når det gjelder diakoni forstått

**"EN KRISTEN SKAL SI LITE
OG GJØRE MYE."**

MARTIN LUTHER

som menighetsoppgave og institusjon, har Luther og den tidlige lut-

herdom altså lite å bidra med. Annerledes er det når vi tenker på Luthers teologi som helhet, ikke minst på hans lære om kallet.

LUTHERS KALLSETIKK

I den norske diakonidebatten på 1970-tallet var det uenighet om det gikk an å begrunne diakonien ut fra Luthers kalletikk. Selv er jeg ikke i tvil om at dette er en viktig impuls for diakonalt engasjement, nettopp fordi den lutherske kalletikken forbinder skapelse og forløsning og springer ut fra det sentrale i Luthers teologi, rettferdiggjørelseslæren.

Ifølge Gustaf Wingren (Luthers lære om kallelsen) bruker Luther aldri ordet kall (vo-

catio eller Beruf) om ikke-kristnes arbeid. Kallet er den kristnes åndelige eller verdslige arbeid, mens alle mennesker har en "stand" eller et "embete".

Bakgrunnen for Luthers kalletikk er middelalderens skille mellom åndelig og verdslig arbeid, som for eksempel kom til uttrykk gjennom klostervesenet. Bare de som er spesielt opptatt av åndelige og religi-

øse sysler har et kallsarbeid, dvs. de som følger de "evangeliske råd" (fattigdom, sølibat, absolutt lydighet).

Luthers oppgjør har basis i det sentrale i Luthers teologi, læren om rettferdiggjørelsen ved tro alene. I 1521 la han i skriftet Om munkeløftene grunnlaget for kallslæren, og året etter, i Kirkepostillen, brukte han ordet "kall" (Beruf) første gang som uttrykk for rent verdslige sysler. Munke-standen er en falsk stand, skriver han her. I en preken fra 1529 sier han:

"Vi skal med god samvittighet bli værende i vårt kall og vite at det blir utrettet mer ved slike gjerninger enn om en hadde grunnlagt alle klostere og holdt alle ordensregler; ja, selv om det er det aller simpleste husarbeid."

Kallsarbeidet skal tjene andre. Som eksempler bruker Luther mo-

"HELE DET KRISTNE LIV BESTÅR I DISSE TO TING: TRO PÅ GUD OG HJELP TIL NESTEN. DET LÆRER HELE EVANGELIET. DET SKAL FORELDRE FORTELLE SIN BARN HJEMME OG ALLE STEDER."

MARTIN LUTHER

ren som har omsorg for sitt barn, faren som står opp om morgenen og arbeider for å skaffe nok til livets opphold.

Det er Gud selv som er virksom gjennom kallsarbeidet. Det er en del av Guds fortsatte skaperverk i naturen. For eksempel sier Luther at Gud vil melke kuene gjennom den som har dette som kall. Gud "tvinger" egoistiske mennesker til å ta ansvar for andre. Kallet er en "maske" for Gud. Men vi må skjelve mellom masken/rollen og Gud selv.

Kallet har sin plass på jorden, ikke i himmelen. Det er rettet mot nesten, ikke mot Gud. Det har ikke noe å gjøre i gudsforholdet når det gjelder spørsmålet om salighet og frelse.

"KRISTENLIVET ER IKKE Å VÆRE GOD, MEN Å BLI GOD, IKKE Å VÆRE SUNN, MEN Å BLI SUNN, IKKE Å VÆRE, MEN Å BLI, IKKE RO, MEN BEVEGELSE."

MARTIN LUTHER

Kallet hører hjemme på lovens plan, ikke på evangeliets.

Likevel er det en dyp sammenheng, både vertikalt og horisontalt:

Vertikalt er kallet sett fra Guds synspunkt uttrykk for Guds kjærlighet, og sett fra menneskets synspunkt mottar mennesket mottar Guds gaver fra dem som skjøtter sitt kall.

Horisontalt er kallsarbeidet kors. Det er med på å gjøre en lovens gjerning og døde det gamle mennesket:

"Når Gud vil frelse en munk, tvinger han ham til å befatte seg med verdslige ting".

Gjennom kallet drives gjerningene ut mot nesten og troen alene stiger opp mot himmelen, ifølge Luther. Både forkynnelsen av evange-

liet og det verdslige kallsarbeidet er et ledd i Guds kamp mot synden og Djevelen. Også ikke-kristne kan brukes av Gud. Gud tvinger alle mennesker til å ta hensyn og vise omsorg:

"Gud har ordnet det slik at den ene skapningen alltid skal tjene den andre."

Sammenfattende kan vi si at kallsetikken har tre sentrale hovedtan-ker:

- Mennesket er Guds medarbeider.
- Mennesket er skapt til tjeneste for nesten.
- Kallsarbeidet er et kors som oppdrar den kristne.

LUTHERS TEOLOGI - DIAKONALT ENGASJEMENT

Luthers teologi bygger bro over de mange splittelser som preger vår moderne livsfølelse, mellom inderlighet og ytterlighet, mellom hellig og profant, mellom kirke og verden, mellom tro og viten.

Det skjer for det første gjennom en trinitarisk teologi som understreker sammenhengen mellom den Gud som er nær gjennom skapelse, forløsning og helliggjørelse, og som gjør mennesket til sin medarbeider. En rett diakoni må forankres både i skapelse og forløsning, og den må alltid leve i spenningsfeltet mellom den kirkelige forankring og åpenheten for verdens nød.

For det andre skjer denne sammenkobling gjennom en kristologi som forbinder det vertikale og det horisontale og som inneholder løftet om den kommende Kristus, som åpner for en framtid for verden.

For det tredje skjer denne sammenkoblingen gjennom rettferdiggjørelsens dimensjon i menneskelivet, som innebærer at fremmedgjøringen bare blir overvunnet gjennom troen, slik at den rettferdiggjorte kan leve troens nye liv i frihet og medmenneskelighet. Det er dette Dietrich Bonhoeffer sikter til når han snakker om kristentroens dennesidighet.

Luthers teologi er derfor en frigjørende teologi – også med tanke på å skape rom for ekte diakonalt engasjement. Det er en teologi som forbinder rettferdiggjørelse med konkret, aktivt engasjement for medmennesker og som oppfatter nestekjærlighet som selve strukturen i det kristne livet i verden.